

EUSKAL UDALEN IZENDEGIAREN PROPOSAMENA AURKEZTEAN

Hernaniko Udaletxea, 1978 - I - 29

*J. L. Lizundia,
Batzorde idazkaria*

Aspaldidanik senti izan du Euskaltzaindiak herri eta herritarren izenak zeharo aztertzeke eta finkatzeko premia. Zinez esan daiteke, batere gehiegikeriarik gabe, Euskaltzaindia haste-hastetik kezkatu zela egiteko honetaz.

Euskaltzaindiarena, eta hainbat euskaltzalerena, izan den interes hau, orain interes *ofiziala* da. Erakunde ofizialak Udal eta Diputazio, alderdi politiko, eta hil honetan bertan RENFE bera ere etorri zaigu euskal izen jatorrak galdetuz.

Berehala, luza gabe, erantzun beharra dugu, beraz. Eta horregatik Euskaltzaindiak bere gain hartu zuen zeregin hau, horretarako propioki batzordea sortuaz.

Batzordeak plangintza oso bat moldatu zuen, eta herrialde bakoitzetik, zenbait eskualde onartu ere. Ikus "EUSKERA" 1976. Baina hor herriak, herrixkak eta hauzoak ageri dira. Luze joko lukelako, batzordeak plan hori zeharo baztertu gabe, udalei soilik lotu da. Horiek bakarrik, 651 baitira Euskal Herrian, enklabeetako hirurak kontatu gabe (Trebiñoko biak eta Billaberde-Turtzioz).

Gainera badirudi udalen sasoia gain gainean dugula, autonomia, Foru Kontseilu, Batzarre Orokorrak eta udal hauteskundeak direla medio. Prest izan behar dugu, beraz, euskal udalen izendegia. Bestela, oraingo nahaspila bera nagusituko da bazter guztietan: udaletan bertan, Kontseilu eta Batzarre horietan, alderdien ormadeitan, eta azken baten, giza komunikabideen poderioz, herrian bertan.

LANERAKO ITURRIAK

Izendegigintzarako dauden iturrietan, hor daude, besteak beste, Orixeren lanak "EUSKERA"n bertan franko goiz agertuak. Azken berrogei urteotan premia larriagotzen ari zela, zerrenda batzuk egin dira, Euskal Herri guztirako nahiz haren zati batetarako: Arabako herriei buruz dokumentazio aberats aberatsa, osoa eta erabatekoa eman digu Gerardo López de Guereñu-k: "Pueblos Alaveses", "Boletín de la Institución Sancho el Sabio" aldizkarian, XIII (1969), 19 s.s. Mugazhandiko herri eta herritarren izendegia egin zuen L. Dassance euskaltzain oraintsu zenduak: L. Dassance, "Herrien eta herritarren izenak eskuaraz", Editions "Gure Herria". Mitxelena, Irigarai, Jon Etxaide, Larresoro, Estornestarrak, San Martin, Irigoyen, eta abarrek, lan franko egin dute sail honetan.

Lagungarri izan zaigu gainerako bibliografia, batez ere testu zaharretakoa, esaterako Corona Baratech, Obieto, García Larragueta, Lakarra, Salazar y Castro, Carrasco Pérez, *Diccionario Histórico Geográfico*, Raymond, Lope García de Salazar, Landazuri, Labairu, Iturriza, Gorosabel, Murga-Mugartegi, etab.

Aintzinako izenei kontu handia izan diegu, baita euskal literaturakoei, eta sortu berriei ere: Sukarrieta, adibide bat jartzekotan. Neologismo eta itzulpenak, berreuskalduntze eragin batek bultzatuak, kontutan izan ditugu, edo gu geuk plazaratu, baina beti ere izarño batekin horrelakoak direla adieraziaz, eta gero herriak esan beza azken hitza.

Euskaltzainburuak 1972ko "EUSKERA"n hau zioen: "Denek aho batez aitortzen dute zer nolako nahaspila den gure artean. Euskal aldizkariak eskutan hartu besterik ez dago, hori ikusteko. Gure herrien izenak euskeraz nola diren askotan ez dakigu, zehatz behintzat. Batek esango dizu *Oñate*, besteak *Oñati*, besteak *Oinati*. Batak *Bilbo*, besteak *Bilbao*. Batak *Galdakano*, besteak *Galdakao*, besteak *Galdako*, ta abar. Herritarren izenaz (hots, gentilizioaz) berdin gertatzen zaigu. Nola esan behar da: *abadiñarra*, ala *abadiñotarra*? *durangotarra* ala *durangarra*? Xehetasun hauek herrian bertan edo herri hartatik gertu xamar bizi direnak jakiten dituzte, baina urrutikoek ez. Nolanahi ere, "Nomenclator Oficial" baten beharrean gara, eta hori, inork egitekotan, Euskaltzain-

diak behar du egin..." "Ez naiz ni hemen hasiko sail berezi honek dauzkan zailtasun, katramila eta problematika berezia azaltzen. Baina zerbait esan beharra dago, gaiak berak eskatzen duen bezalako batzordea jartzen asma dezagun. Konplejidade handiko saila bait da hau. Lehenik, gaiak biltzen izango ditu lanak. Kontuan eduki beharko ditugu erderazko izen ofiziala, eta erderaz mintzatzean inguru hartakoek erabiltzen dutena (beti ez bait dira berdinak). Euskeraz mintzatzean gaur esaten dena eta behinola esaten zena (hau iskribu zaharretatik jakin behar da). Euskera galdu den eskualdeetan franko aldiz toponima xehean gorde da antzinako euskal izena. Gaiak biltzen bakarrik lan izugarria dago, bada, eta eskualde bakoitzean lankideak bilatu beharko dira".

ADIBIDEAK

Azken lerroetan aipatu diren katramila, berezitasun eta abar aztertzeko lan prozedura bat onhartu zuten batzordeak, eta adibide orokor batzu jar. Gure artean, bakoitzak bere txokoko fenomenoak ezagutzen bait dugu, baina gutxiak Euskal Herri osokoa, goiherritar batek badaki *Lazcano*-k n galtzen duela baina ez daki hori bera gertatzen dela *Galdacano* edo *Lemoniz*-!!!ekin Bizkaian; *Miñano*-rekin Araban edo *Torrano*-rekin Nafarroan. Txokokerian erorita *Idiazal* onhartzea proposatuko luke *Idiazabal*-en ordez, baina orduan kontrazio guztiak bedeinka beharko genituzke amildegian gain-behera abiatuz gero, eta *Zeani* onhar, *Zeanuri*-ren lekuan edo *Mostrun*, *Monasterioguren*-en ordez.

Jakina da gure zenbait herrik bi izen dituztela, bata orain euskaraz darabilena: *Billerle*, *Plentzia*, *Plaentzia* eta bestea Jaunak edo Erregeak hiri bezala izendatu zuenean izen berri horri ofizialtasuna eman arren "carta puebla"n agertzen den herri izen zaharragoa eta euskaldunagoa. Euskal Bizkondeak berragertu zituen honelako izen asko eta gaur egun hedadura bat hartu dute. Bide bat jarraitu dugu beti hauek bezalakoetan, toponimo zahar berbirtua onhar, baina alboan mendeetan zehar euskal hedadura bat hartua duena ere jar, bera ere onhartuaz, baina forma bakar bat: *Mondragoe*, *Arrasate*-ren alboan eta ez *Mondrá*, *Mondrago*, *Mondragoi* eta *Mondragoe*, guzti hauek erabiltzen bait dira.

Baziren zenbait koska eta hori dela gutun bat bidali genien lankideei: "Hona non, bada, zenbait galdera. Poztuko ginатеke zure iritzia jakiteaz: 1.ª Zer egin honelako kasuetan?:

1.ª APERGI ala APERREGI?; IBORRI ala IBARRURI?; IDIAZAL ala IDIAZABAL?; ARBAZU ala ARRU(G)AZU?

1b. ALBEIZ ala ALBENIZ?; LEMONA ala LEMOA?; ZESTUA, ZESTOA ala ZESTONA?; MIÑAU, MIÑAO ala MINANO?; GALDAKA, GALDAKO, GALDAKAO ala GALDAKANO?; LAZKAO, LAZKAU ala LAZKANO?; DORRAO, DORRAU ala TORRANO?

1d. LUNO ala LUMO?; MAGUNA ala MAUMA?

1e. ELUETE ala ELUATE?

2. ARRASATE/MONDRAGOE, MONDRAGOI, MONDRAGO, MONDRA; LEGUTIANO/BILLERLE, VILLARREAL; GAMINIZ/PLACENCIA, PLENCIA, PLENTZI; LIZARRA, LIZARRARA/ESTELLA; eta antzeko kasuetan zer egin? Aintzinako leku-izen bat bada, eta "carta puebla"ren erdal izena gailendu bada, euskal itxura hartuta edo hartu gabe?

3. *H*-ak non sartu behar dira? Zenbaiteraino?

4. *Ñ* eta *LL* bai? Baiezkoan, non eta zenbaiteraino?

5. *e* epentetikaren kasuan, zer egin? Adibidez: AURITZ ala AURITZE; UZTARITZ ala UZTARITZE? GERRIKAITZ ala GERRIKAITZE?

6. Zer egin euskal izenik izan ez duten herriekin? Adib. PEDERNALES ala SUKARRIETA, ala SAMIKOLA?; VILLANUEVA (de Valdegobia) ala URIBARRI!; MONTEGUADO ala MENDIZORROTZA? ala biak jarri, baina neologismoari alboan izartxo bat jarri argi adierazteko eta geroak esan beza?

LANKIDE ETA LEKUKOTASUNA

Tokiko laguntzaile eta lekukotasuna izan dugu askotan, adibidez, Bizkaian herri guztietakoa dugu. Denak ezin bai dira aipatu, Jon Ajuria zaratamoztarra aipatuko genuke, hasi Orozkotik eta Uribe merindadeko Hegoalde guztian leku-lana egin bait du. Gipuzkoan ere izan dugu zenbait lankide. Araban, Lz. de Gereñuren lanaz gainera, Odon Apraiz eta

Manu Rz. Urrestarazu. Nafarroan, Satrustegik eraman du zuzendaritza, baina Irigarai eta beste zenbaiten lanak eskura izanik. Zuzenketa epean, Aita Iraizoz eta Aita Intzaren oso eritzi estimagarriak jaso ditugu.

Zuzenketa epe honetan, Eusebio Erkiaga, Villasante, Urrestarazu, Kintana, Kapanaga-ren zuzenketak ere jaso ditugu. Batzordekook ere ez dugu zerrenda baketan utzi, borobiltzen eta aberasten aritu gara urtarril honetan.

ONARTZE ETA ARGITALPENA

Euskaltzainei zabaltzean, esaten zitzaien zerrendako izenak *proposamen huts* zirela, eta ez erabaki. Horretaz, baliteke, hobe esan, segur bada, zenbait izen oker edo arin proposatzea. Hilabete hau, zuzenketa garaia izan da, zuzenketa ohar baliosak ere etorri egin dira. Baina aipatu ditugun arrazoinengatik, epea epe da, eta gerokoak sasoiz kanpo datozke.

Orain beste hilabeteetan, batzordekook zuzenketak sailkatu eta aztertu egingo ditugu, datorren batzarre batetan, hasierako onartzea emanez. Orduan Izendegi hau jalgiko da plazara. Halaz guztiz, epeluzeago baten ondoren, emango zaio bigarren onartzea edo birrespena.

Konturatzen gara, noski, denbora, medio eta lankideen urritasunaz, huts nabarmentxoren bat ere pasako zaigula. Horregatik, otoi, eskatzen diogu dakienari, luzamendu gabeko laguntza, otsaileko batzarra baino lehen noski.

ESKAINITZA ETA DEIA

“Izenak” dira gure lan honen gaia. Askotan “izana” ere aldatzeko tentaldia izan dugu, Administralgo arrotzu batek “entidade” direlakoetan zentzugabekeria handiak eginak bait ditu. Egiteko kori axola handikoa izanik, ez dirudi Batzorde honena denik. Utz dezagun, hortaz, gure Herriari zor zaion Aginteak egin dezala. Hala eta guztiz ere udal berriak sortzean, tradiziozko eta izen historikoei uko eginez, asmake-ria barregarriak egin dituzte, BIDAGOYAN esateko, SAIATZ izen jator et historikoa baztertuz. Galdetu behar zuten gu-
txienez.

Euskaltzaindiaren Batzorde hau ere, lan hori egiteko prest dago eskatzen zaion guztian, egia esateko hasia da horretan. Batzutan diktamen finkatua eman ahal izango du, beste batzuetan oraindik probisionala, baina ahal denik eta oinharrituena beti ere.

Giza komunikabideen munduari: egunkari, aldizkari, irrati eta beste; irakaskintza munduari: ikastola, alfabetatze-euskalduntze, unibertsitate; eta Herri Administralgo munduari, hots hiru mundu horiei eskaintzen badiegu Izendegi hau, azken batez, euskal gizarte osoarentzat da, euskararen ofizialtasuna hiru ardatz horietan oinarritzen, sendotzen eta zindotzen baita.

Catalunyan udal izenak jator eta katalan ortografiak jartzen hasiak dira aspalditxodanik horretarako Udalabatza-rrak bere erabakiak zehatz hartuz, lege prozedura betez eta Institut d'Estudis Catalans-i bere eritzi edo diktamen delakoa beti eskatuz. Gure Udalek ba dute hemen lanik!

Gaur hemen, Udaletxe batetan garenez, Paskual Iturriagaren jaioterrikoa hain zuzen, DEI egiten diegu euskal udale-tako herri gizonei. Euskaltzaindiak euskararen aldetik finka-tuko duten IZENDEGIA, beraiek, Administralgo alorretik ofi-zial eta finka dezatela.

EUSKAL UDALEN IZENDEGIAREN ARGIBIDE BATZU

- 1) Euskal Herrian 648 udal daude, era honetan banaturik:

51 Araban	75 Nafarroa Beherean
96 Bizkaian	41 Zuberoan
81 Gipuzkoan	40 Lapurdin
264 Nafarroan	156 Ipar Euskal Herrian
492 Hego E. H.an	3 enklabeetan

2) Euskal Udalen Izendegiak, zortzi zerrendatan banatuko ditugu, bat orokorra, alfabeto ordenaz, zein herrialdetakoa den begiratu gabe, baina ondoren ezaugarria jarririk A, B, G, N, NB, Z eta L. Ondoren, beste argitalpen batean bigarren sail baten, beste zazpi zerrendetan herrialdeka jarriko dira zerrendak. Hemen, zerrenden alboan, maiuskulaz merinda-dearen ezaugarria jarriko da, Nafarroako kasuan, I (Iruñea), L (Lizarra), T (Tutera), Z-A (Zangoza-Agoitz), O-T (Olite-Tafalla).

3) Izendegi honetan, gaur udal maila duten herri edo haran-ibarrak sartzen dira, ez anexionatu direnenak; ordea, gal zorian daudenak, fusio edo anexion planakatik agertzen dira. Bakoitzaren lege egoera alda bezin laister, Izendegian berriz jarri edo kenduko litzateke.

4) (*Leintz-*) *Gatzaga*, (*Somorostro-*) *Muskiz*, eta antzerakoak Euskal Herrian beste *Gatzaga* edo *Muskiz* izeneko udal edo herrixka bat baino gehiago izen berekoak direla adierazteko da. Herriak *Markin-Etxebarri* esaten du Galdakao eta Bilbo bitartean dagoen *Uribe-Etxebarri*-rekin bereizteko, nahiz eta honen Uribe merindadetasunaz gaur ahaztuxehea izan.

5) + izarñoa, itzulpena edo neologismoa dela adierazteko da, adibidez: *Sukarrieta* + *Uriona* +

6) = izen berberaren bi bertsio balio berekoak direla adierazteko da, adibidez: *Baños=Mainueta* edo *Legutiano=Bilerle*.

7) - Honek herri bik udal bakarra osotzen dutela adierazten du, *Ezkio-Itsaso*, adib.

8) -a deklinatu egiten dela adierazteko da: *Busturia -a*, *Matxalen Busturiko*, baina *Busturian bizi da* beraz, inesiboan artikulua hartzen duela, *Bizkaian*, *Bizkaiko*, *Bizkaitik*, bezala.

9) ? izena bera dudazkoa dela adierazteko da, *Bidegoian* esate batarako, oker asmatua dela Batzordearen ustez, edo dudak dituelako, *Iturtzioz*?

10) *Erroibar*, *Artzibar*, *Elortzeibar*, kasuetan Erro (valle), Arce (valle), Elorz (valle) adierazten dute eta ez *Erro*, *Artzi* edo *Elortze*, ibar edo haran bereko herrixkak, *udal-ibarrak* beraz, (*valle-municipio*) direlakoak.